

„Kifordítom, befordítom, mégis bunda a bunda”

Korniss Dezső kiállítása

TARCZALI ANDREA

Magyar Nemzeti Galéria, 2018. XII. 19. – 2019. IV. 17.

A Magyar Nemzeti Galéria *Csak tiszta forrásból* címmel, Korniss Dezső 110 éves születési évfordulójára emlékezve, vállalkozott a mester munkáinak átfogó bemutatására.

A *Hagyomány és absztrakció* ígéretes alcím, felidézheti bennünk Korniss ars poeticáját, a „népi”, a „humánus” és az „európaiság” egységének igényét. A kiállítás az igen összetett és folyamatosan a megújulás igényével formálódó életműnek egy leszűkített nézetét ismerteti, a népművészet által ösztönzött műveket azok forrásvidékével együtt.

A termekben Korniss-képek és népművészeti tárgyak sorjáznak egymás után. Impozáns anyag lett egybegyűjtve. A különböző magán- és közgyűjteményből összeválogatott közel 200 kép kellemes ritmusban már-már matematikai kifinomultságú elhelyezést sejtet a falakon. Ropant hatásosak a megvilágítással kiemelt művek, a felnagyított fotók, csak a látvány tromfoló jellege zavar, gyakran éppen abban akadályoz, hogy azt láthassam, amit nézek. Mivel a népművészettel szemben igen elfogult vagyok – családi érintettség miatt is –, hosszan elidőznék a részletek felett, ha nem zavarnának a túl hangosra és rövid ismétlődőre beállított loopban hallható hangfelvételek („Csak tiszta forrásból” – hallatszík Bartók hangja a

anyag ilyen arányú szerepeltetése „szúrja a szemet”: Korniss egy „árva” Miska-képe mellett ott sorjázik szám szerint húsz – szép rendben elhelyezett – változatos díszítési formát felvonultató mázas Miska-kancsó. A vizuális analógiaként szerepeltetett népművészeti „modellek” széles körből erőteljes anyagot ölelnek fel. A tárgyak sokaságának ilyen mértékű bevonása és ritmizálása pusztá retorikai elemként jelenik meg a kiállításon. Egyeseknek a látogatók közül még érzelmi kötődésük is lehet hasonló tárgyakhoz, mások esetleg némi nosztalgiával gondolnak kultúrájuk elveszettnek vélt szegmensére. Mindenesetre hatékony kulturális vírusnak bizonyulnak, ezért igen kényes az egyensúly kérdése. Nem pusztán a „skanzenhatás” veszélyére utalnék, vagy az illusztrációként szerepeltetett tárgyak és eredeti műtárgyak szerepcseréjének lehetőségére. Inkább a történelmiség kérdése izgat.

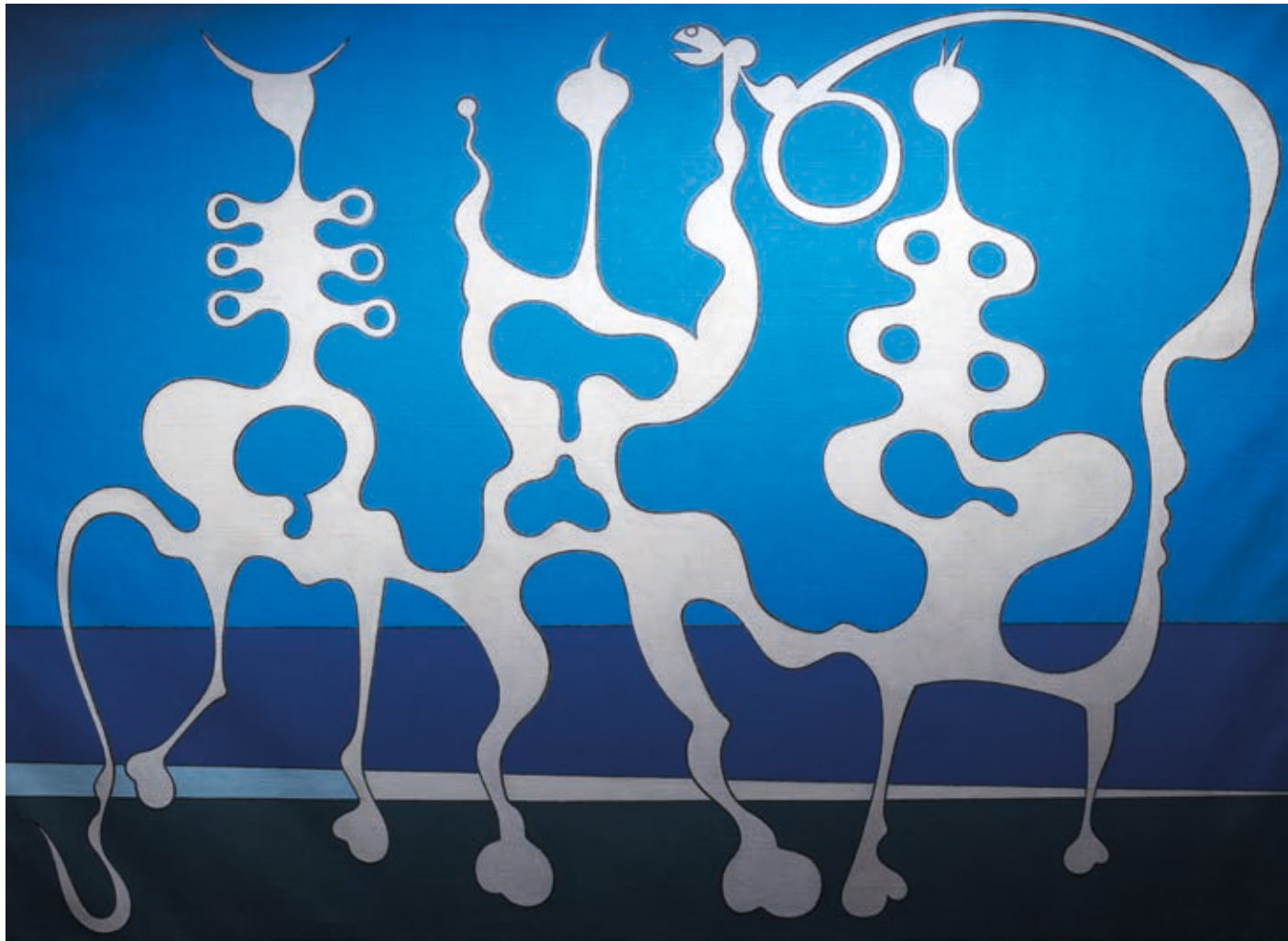

foto: Berényi Zsuzsa

Cantata Profanából és a *Tücsöklakodalom* pár másodperces taktusa Bartókné Pásztor Ditta előadásában), és itt-ott a spotlámpák szűkre szabott fényudvara. A terem első és utolsó szakaszában sötétre festett a kiállítófal, szinte fellélegzek a kivilágosodó középső szakaszon. Meglehetősen ellentmondásosak az első érzéki benyomások. Hogy miért fognám menekülőre, annak oka vizsgálatra szorul.

A kiállítást bejárva az életmű bemutatásának vizuális narratívája eléggé egyoldalúnak hat, már-már a didaxis határát súrolja, sőt egyenesen ideologikusságot sejtet. A néprajzi

KORNISS DEZSŐ: *Laokoon (Küzdés) II*, 1949, olaj, vászon, 34×44 cm, HUNGART © 2019

A falakon olvasható vezetősöveg a kiállítás tárgyainak szerepeltetésére szinte minden esetben alátámasztást ad, gyakran épp Korniss-idézetekkel, párba állítva azokkal a képekkel, amelyeken a motívum vagy a szerkezet szerepel (Korniss citerája, geometrikusan faragott borotvatartó, kopjafa, szuszék, festékes szöttes, sokác maszk, szűr). A paraszti kultúrából származó elemek vizuális túlsúlya némiképp belesulykolja a látogatóba a népművészeti motívum megfélebbezhetetlen és meghatározó szerepét az életmű vizualitásában. De akkor?

KORNISS DEZSŐ: *Tücsöklakodalmom*, 1948, vásznon, 122×300 cm, HUNGART © 2019

Ő maga tette céljává az archaikus és népi elemek integrálását saját művészetébe. A „bartóki program” hatásának egyik korai leírását Vajda Lajos – a tárlaton nem szereplő – leveléből ismerjük meg, amely egy évvel későbből származik, mint mikor nekiláttak közös munkájuknak a kompozit etnikai színezetű Szentendrén és a vélhetően archaikusabb rétegeket is őrző Szigetmonostoron. Gyűjtötték a vizuális motívumokat, bármely néptől való is volt. Épp bartóki ihletésre gondolhatták azt, hogy a talált motívumok segítségével valamit ebből a sokszínű kultúrából megragadhatnak és integrálhatnak művészetükbe. Vegyes származásukat és érintettségeiket szárazgatva erre a következtetésre jut a levélíró: „Magyarország helyzete (földrajzi) Európában olyan, hogy predesztinálva van arra, hogy összekötő kapocs legyen Nyugat (francia) és Kelet (orosz) között; össze akarjuk forrasztani azt, ami e két póluson kulturálisan (művészetben) a kétfajta európai embertípus kifejeződését jelenti, hídépítők akarunk lenni. Magyarország hídaképz Kelet és Nyugat, Észak és Dél között.”¹ Ez a hídépítő program talán szerénytelennek hat, mégis valamiképp ezen munkálkodtak mindketten – csak kicsit másképp, más hangsúllyal. Épp erre lettem volna kíváncsi, ezt szerettem volna kicsit pontosabban látni, hogy milyen a dinamikája ennek a felvállalt szerepnek.

Korniss ars poeticájának több változatát ismerjük, a kiállításon is szerepel a 40-es évekből származó megfogalmazás: „Ha megkérdeznék, hogy mit akarok, hogy mit akar ez a művészet, akkor két óriás nevével kell válaszolnom: Bartók és Picasso.” Hol van Picasso mindannak ellenére, hogy a *Kántálók* mellett idézik mint lehetséges párhuzamot? Jelentős képek kerültek a falra a „modern” tematikában, olyan esetben is, ahol látszólag alig lehet köze a Korniss-műveknek a magyar népművészethez (cseppentéses, csurgatásos technikával készült művek és a kalligráfiák változatos köre, valamint az absztraktabb, geometrizálóbb műcsoport). Mindenhol megvan a népművészeti párhuzam. A legszemléletesebb a kalligráfiák egy bizonyos mintázatú csoportjánál: sorra alattuk a szebbnél szebb vászonszövésű ággyévekre hímzett – színben tartott – írottasok. Olvashatjuk mellette Korniss magyarázatát. Azért motoz bennem némi székepszis. Vajon miért hárítja el a tasizmust, milyen lehet adott korban és rezsimben annak ázsiója, miért köti magát inkább a magyar néphagyományhoz? És mikor? Ha tudnánk, hogy melyik öndefiníció mikor hangzott el, mikor írta le feljegyzéseiben, talán azt is könnyebb szétszálaznunk, hogy melyek lehettek aktuális motívációi. Bármily életszerű, hogy retinájába beleégték a népi művészet képei, mi egyebet láthatott még? Korniss újra és újra definiálja magát. Ismerjük vélt és valós sérelmeit, ezek elemzésesei újabb értelmezéseket sejtetnek, ahogy Kolozsváry Marianne, a kiállítás kurátora a katalógus egyik anekdotákkal fűszerezett szövegében megkísérli feltárni a Korniss–Vajda–Bálint-viszonyt.

for: Berényi Zsuzsa

Korniss életműve tele látszólagos ellentmondásokkal, egy összetettebb kép sokkal inkább tükrözhetne volna az életmű sajátos karakterét. A festő, amikor megpróbálja megragadni, hogy mi érdekli leginkább a népművészetben, nem metaforákat vagy szimbólumokat emleget, ehelyett a népművészetből levonható szabályokat, törvényszerűségeket emeli ki, a motívika rendjét. Aztán már ezen is túllép – a jelek és a monokromia felé. „Nem érdekel semmiféle szabály, irányzat. Szintézisre törekszem”. No, de ez már a 60-as évek „retrospektív”, múltat átszínező értelmezése, a Bálint számonkérésére érkező reaktív válasz. A nyilatkozatok motivációinak és az idézetek idejének figyelmen kívül hagyása mellett a megszólaló kornissi hangot egyfajta időtlenségbe emelve találjuk.²

A 60-as évektől készültek el Korniss nagyobb hangsúlyátrendező visszaemlékezései, interjúk és feljegyzések, ekkor valósult meg egy olyan átmeneti narráció, amelyet a kiállítás megjelenít.

A polifon szemléletet tükröző katalógus az eltérő narratívák megszólaltatásával kiegyensúlyozottabb és rétegzettebb képet nyújt, itt például megjelenhetnek a köztéri munkák³ is. Példaként mégis elsősorban a két „ellennarratívának” is tekinthető kánonigényű szöveget említem meg. Hegyi Lóránd az 1982-es monográfiában is felvetett gondolatokat modulálja *Archaikus motívumok a kornissi képstruktúrában* alcímmel. Megismerhetjük azt a szellemi közeget, társadalmi és gondolati kontextust, ahol Korniss elképzelései érlelődtek. Hegyi azt a történelmi pillanatot emeli ki, amikor a művész Párizsban belebotlik Fülep Lajos Magyar művészetébe.⁴ Ekkorra elutasítja a népi írók mozgalmához kötődő népiességkonceptióját, új

for: Berényi Zsuzsa

KORNISS DEZSŐ: *Bodobácsfej*, 1947 körül, olaj, vászon, 27,5×24 cm, HUNGART © 2019

szellemi orientációja eltolódik egy egyetemesebbnek vélt értékrend felé. Babits Mihály és a humanista kultúra végveszélyére figyelmeztető *Ezüstkor* cikke, Bartók „archaikus zenei tradíciót kereső és azt radikálisan újrainterpretáló esszencialitása”, valamint Fülep művészetfelfogása hat rá. Mindhárom az egységes európai kultúra képét vizionálja, ebben az elképzelésben az európai és nemzeti nem lehetnek ellentétes pólusok. A fülepi „univerzális”, a babitsi „európai” vagy „egyetemes” kategóriája rokon: mindkettőjükénél az univerzális formává válás a művészetté válás kritériuma, mely megszünteti a partikuláris anyagot¹. Hegyi a fülepi koncepció alapján jut el a „tisztá forrás” képéhez, amely Bartóknál „nem etnikai purizmuson, hanem az archaikus zenei anyag kollektív tapasztalatainak autentikusságán alapul.”² „Míg a »népi« kategóriája a történelmi determinációra, az antropológiai realitásokra, a specifikus lokális szociokulturális kontextusra vonatkozik, a »humánium« kategóriája az egyetemes és folyamatos humanista értékrendre utal. Az »európaiság« egyértelműen a 30-as és korai 40-es évek intellektuális projektje, amely az agresszív nacionalizmusok, valamint az exkluzivista és rasszista ideológiák ellenében az összeurópai szellemi közöségben, a kollektív európai kulturális tradíció aktualizálásában keresi a kulturális értékek megőrzésének és a kortárs szituációra vonatkoztatásának lehetőségét”. Az egyetemesség szintjére emelt nemzeti narratívájának mintegy ellentettje a nemzeti szinten megnyilvánuló egyetemes. Ez utóbbi megközelítés már Keserű Katalin katalógusszövegének tárgya, amelyben a népművészet – népi kultúra és képzőművészet, vizuális művészet viszonyát tárgyalja a motivikus elemzések mellett. Ez utóbbi tanulmány illeszkedik inkább a kornissi életmű kiállításával kiharított szegmenséhez. A kiállítás végül bemutat néhány művészt azok közül, akikre teljesen eltérő szinten és módon hatott Korniss etikai tartása, mesterségbeli tudása és művészete: Keserű Ilona, Bak Imre, Nádler István és Csiky Tibor munkái tisztelgnek a választott-fogadott mester előtt.

Jegyzetek

- 1 1936. augusztus 11-én kelt levél.
- 2 A 60-as évektől készültek Korniss nagyobb hangsúlyátrendező visszaemlékezései, interjúi és feljegyzései, ekkor születik egy olyan átmeneti narráció, amelyet a kiállítás megjelenít. Az 1960-ban és 1961-ben készített „Kikérdezést” több helyen idézi a katalógus szövege, ahol évtizedekkel később kötögeti vissza a szálakat a népművészet egyes kiemelkedő tárgycsoportjához.
- 3 Petrányi Zsolt tanulmánya.
- 4 Fülep Lajos: *Magyar művészet. Gondolat és írás II.*, Athenaeum, Budapest, 1923.
- 5 Kiállítási katalógus, 12.

A cikk megjelenését a B. Braun támogatta.

fotó: Berényi Zsuzsa

KORNISS DEZSŐ: *Feszület II.*, 1947, olaj, vászon, 198×44 cm

HUNGART © 2019